

1992. – Т. 2. – С. 522; Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917–1919 рр. (історико-генетичний аналіз). – К., 1995. – С. 231; Великий жовтень і громадянська війна на Україні: Енциклопедичний довідник. – К., 1987. – С. 143–144.

74. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993.

75. Історія українського війська: від княжих часів до 20-х років ХХ ст. – Львів, 1992 рр. – С. 460; Українська РСР в період громадянської війни. 1917–1920 рр. – Т. 2. – С. 102; Удовиченко О. І. Назв. праця. – С. 60.

76. Історія українського війська: від княжих часів до 20-х років ХХ ст. – Львів, 1992.

76. Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою. – Мюнхен, 1973.

Soldatenko V. F., Doctor of Historical Sciences, Professor, corresponding member of the NAS of Ukraine, chief researcher at the Kuras Institute of Political and Ethnic Studies National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), veid@iipiend.gov.ua

The problem of correlation of diplomatic and military factors in the struggle for power in Ukraine (1917 -beginning of 1919)

Draws attention to the dialectic relation diplomatic and military factors on one of the crucial milestones of national history in 1917 - 1919. Experience of relations between Ukrainian and Russian political forces allows us to derive a number of instructive lessons for today.

Keywords: *revolution, state, international relations, diplomacy, negotiation, armed forces, military action.*

Солдатенко В. Ф., доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины, главный научный сотрудник Института политических и этнонациональных исследований им. И. Ф. Кураса НАН Украины. veid@iipiend.gov.ua

Проблема соотношения дипломатических и военных факторов в борьбе за власть в Украине (1917 г. – начало 1919 г.)

Привлекается внимание к диалектике соотношения дипломатических и военных факторов на одном из переломных рубежей отечественной истории в 1917 – 1919 гг. Опыт отношений между украинскими и общероссийскими политическими силами позволяет вывести ряд поучительных уроков для сегодняшнего дня.

Ключевые слова: *революция, государственность, международные отношения, дипломатия, переговоры, вооруженные силы, военные действия.*

* * *

УДК 94(477)(092)+883.3(092)

Щербатюк В. М.

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії держави та права, Національна академія внутрішніх справ (Україна, Київ), vvtoki@ukr.net

ПЕРШІ КРОКИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ШЛЯХУ ДО ВЕРШИН ТВОРЧОСТІ: РОЗДУМИ ТА НАУКОВІ ПОШУКИ У РІК 200-РІЧЧЯ МИТЦЯ

У статті висвітлено найперші кроки Тараса Шевченка у пошуках учителя маляра на Малій Батьківщині, показано вплив історії рідного краю на формування історичної та національної свідомості малого Тараса. Окреслені територіальні межі Малої Батьківщини митця. Охарактеризовані заходи щодо увічнення постаті Тараса Григоровича на його Батьківщині та певні складнощі пов'язані з цим.

Ключові слова: *Тарас Григорович Шевченко, Мала Батьківщина, Моринці, Лисянка, дослідження, увічнення імені*

Важким було життя селян-кріпаків у підросійській Україні. Батьки працювали на панщині, а малих дітей доглядали старші брати та сестри. Так було й з Тарасом Шевченком, допитливість до знань якого штовхала на численні подорожі – найперше пізнати своє село, коли малолітнім ходив за його межі шукати “залізні стовпи, що підпирають небо”, а згодом – свій край у пошуках учителя малювання.

У статті ставимо за мету висвітлити найперші кроки Тараса Шевченка у пошуках учителя малярства на

теренах своєї Малої Батьківщини. Для її досягнення необхідно вирішити наступні завдання: територіально окреслити землі Малої Батьківщини Т. Шевченка, навівши зафіксовані в історіографії описи її чарівної природи та славного історичного минулого; показати вплив героїчного минулого краю, розповідей про нього на формування історичної та національної свідомості малого Тараса; розкрити особливості найперших дитячих спроб Шевченка в ході пошуків учителя-маляра та розкритих значення у житті всевітньовідомого митця; висвітлити заходи щодо увічнення постаті Тараса Григоровича на його Батьківщині та певні складнощі, пов'язані з цим.

Життю і творчості Т.Г. Шевченка приділялися значну увагу як його сучасники – М. Чалий [1], Ф. Лебединцев [2], О. Лазаревський [3], Ю. Талько-Гринцевич [5], В. Маслов [5] та ін., так і наступні покоління науковців, письменників, громадських діячів – С. Єфремов, П. Филипович, М. Новицький [6], С. Смаль-Стоцький [7], Л. Білецький [8], М. Бернштейн [9], І. Айзеншток [10], Ф. Колесса [11], П. Зайцев [12], П. Федченко [13], М. Ткаченко [14], Ю. Івакін [15], В. Анісов і Є. Серета [16], Ю. Бойко [17], Є. Кирилюк [18], І. Драч [19], С. Шаховський [20], М. Комишанченко [21], П. Кононенко [22], М. Дубина [23], О. Яблонська [24], Є. Свєрстюк [25], В. Поліщук [26], Ю. Дядишова-Росовецька [27], М. Наєнко [28], О. Забужко [29], І. Дзюба [30], О. Сліпущко [31] та ін.

Попри велику кількість досліджень, присвячених Тарасові Шевченку (лише бібліографічний показник “Шевченкознавство в Київському національному університеті (1860–2003)” налічує 1460 найменувань [32]), важливим у сучасному шевченкознавстві є дослідження ранньої діяльності митця, висвітлення перших кроків на стежині творчості, що формувалася через призму сприйняття історії рідного краю, місцевих пісенних і побутово-етнографічних традицій Малої Батьківщини. Завдяки впливу останніх проходило становлення Тарасового світогляду. Так, у дослідженні В. Коломійця та О. Іванової “Художня трансформація фольклорних мотивів у ранній романтичній творчості Тараса Шевченка” висвітлено сприятливий вплив на романтичну поетичну творчість Тараса українських народнопісенних надбань [33]. Зіставлення аналізу початкових варіантів ранніх творів Шевченка з пізнішими авторськими редакціями здійснила О. Кулікова [34]. Творчо-редакційну роботу Т. Шевченка над поезією раннього періоду дослідив В. Ващук [35]. До романтичних початків творчості Т. Шевченка звернулася З. Генік-Березовська [36]. Усі дослідники доходять безсумнівного висновку, що світосприйняття дитячих років зіграло вагомий вплив на формуванні Шевченка як митця. Це яскраво простежується і в колективних історико-краєзнавчих дослідженнях, що здійснюються фахівцями на Батьківщині Тараса [37], * у наукових працях його земляків Н. Зборовської [38], Т. Конончук [39],

* Зборовська Ніла Вікторівна (27 вересня 1962 р., с. Рубаний міст Лисянського району Черкаської області – 24 серпня 2011 р., похована на батьківщині) – український літературознавець, письменниця і психоаналітик, доктор філологічних наук, директор Центру гендерних досліджень, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, доцент

В. Мельниченка [40], С. Брижицької [41], З. Тарахан-Берези [42], Р. Танани [43], О. Шарапи [44] та інших, в увічненні і вшануванні імені Великого Кобзаря в дослідженнях [41] та окремих заходах [45]. Щодо останніх, тона батьківщині Т. Шевченка, у містечку Лисянка, місцеве районне керівництво займало негативну позицію, мотивуючи її відсутністю, на їх погляд, такого “виняткового випадку” [46]. Подібні відповіді звучали з Лисянки на звернення Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців, краєзнавців Лисянщини та науковців Києва [47]. З Черкаської обласної адміністрації протягом 2011–2013 рр. у відповідь науковцям [48] і на звернення депутата Верховної Ради України О. Шевченка [49] безуспішно обіцяли створити відповідну комісію та вивчити це та ряд інших, пов’язаних з музеєм, питань. Таке ставлення влади значною мірою перешкоджало краєзнавчій роботі в регіоні. Найбільше дивує те, що 31 жовтня 2013 р. у Лисянці під час зборів профкому клубних працівників спільно з керівництвом музею, розглядаючи питання присвоєння закладу імені Т. Шевченка та заслухавши доповіді директора музею В. Діженко, працівників відділу культури районної адміністрації А. Тарасенко та музею К. Шуляки, ухвалили, що з числа постатей, які “залишили великий вклад в історію України та Лисянщини неможливо виділити когось одного, обходячи інших” [50]. Подібний “професіоналізм” директора музею та працівників відділу культури адміністрації, а точніше, його відсутність час коли весь світ уже давно виділив “з поміж інших” Генія і Пророка української нації Тараса Шевченка, а у Лисянці цього зробити не можуть ніні, шкодить розвитку науки та краєзнавчого руху у Лисянському районі та й в цілому на батьківщині Тараса Григоровича! Більше того, на фасаді закладу без будь-якого на те письмового рішення районних органів влади чи музею вже кілька років видніється барельєф колишнього інструктора Лисянського райкому Компартії України, уродженця Російської Федерації, котрий, перебуваючи шість років на цій посаді, на виконання розпоряджень Лисянського райкому партії разом з іншими педагогами, працівниками районної бібліотеки та місцевими громадськими діячами Лисянки, взяв участь у організації створення місцевого краєзнавчого музею, що було наслідком лібералізації суспільного життя в Україні. Останнє закономірно відобразилось у 1960-х роках на розвитку, зокрема на Черкащині, громадського музейництва [51]. Щоправда до святкування 200-річчя Тараса Шевченка керівники Лисянського району та директор закладу вдалися, так би мовити, до маскування барельєфу, закривши його тумбою і пофарбувавши під колір фасаду музею. Позиція керівників Лисянського району щодо увічнення імені Тараса Шевченка у назві Лисянського районного музею, на жаль, не відрізняється й після зміни у лютому–березні 2014 р. влади в Україні, що наглядно засвідчено позицією голови Лисянської районної ради А. Лисичкіна [52] на чергове звернення представників наукової громади Києва [53]. Наподібні антинародні дії

влади на Лисянщині та пануючу там неправду в місцевих ЗМІ, ще у 2005 р., звертав увагу відомий український письменник В. Шкляр [54]. Цікаво, що управління культури Черкаської ОДА у березні 2014 р. переклало вирішення питання по увічненню Т. Шевченката ряд інших музейних питань на керівництво Лисянського району, як засвідчує лист за підписом заступника начальника-начальника відділу охорони культурної спадщини, музейної справи та з питань релігій М. Сухоногова [55], автора попередніх листів-зволікань щодо увічнення імені Тараса Шевченка, написаних ним при попередній владі Черкаського ОДА під керівництвом С. Тулуба. Він жевідмовив у відновленні музейної бібліотеки у попередній кімнаті з наявним там робочим місцем для читачів, де вони могли б працювати з численними каталогізованими краєзнавчими працями, зібраними за 45 років роботи музею, мотивуючи, так званою відпискою, що “бібліотека відповідає усім санітарним нормам для її повноцінного функціонування” [55].

Водночас вже кілька років не змінюється позиція у Лисянці й щодо відновлення імені Тараса Шевченка у назві Лисянського навчально-виховного комплексу “Загальноосвітня школа I–III ступенів № 1 – гімназія”. Школі ще у 1918 р. було присвоєно ім’я Тараса Шевченка. Ця пропозиція не сприймається окремими педагогами школи, вихованими ще на радянському ідеологічному ґрунті, які, очевидно, не спроможні від нього відмовитись, адже нині Тарас Шевченко постає не лише як революціонер-демократ і борець з панським гнобленням, що наполегливо насаджувалось у радянському суспільстві, а перш за все, як поборник національних інтересів українського народу.

Поставленим у дослідженні завданням та увічненню імені Тараса Шевченка ми вже приділяли увагу в ході діяльності краєзнавчої організації “Витоки” Національної спілки краєзнавців України. Зокрема, це яскраво засвідчено у наукових виданнях “Спілка “Витоки” у краєзнавчому русі України: досягнення і перспективи” [56] та “Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження” [37]. Автор даної публікації безпосередньо причетний до діяльності краєзнавчої організації “Витоки” та зазначених видань і пишається тим, що пощастило народитись на Малій батьківщині Тараса Шевченка і бути його земляком, ходити тими ж стежками, де Тарас, як він сам писав, сховався в себе ту надзвичайно трепетну любов до Шевченка, яка царить у його краї. Тому пропаганду Малої Батьківщини Шевченка, Тараса Шевченка і творчості митця ми несемо у своїх дослідженнях не лише в Україні. Наші праці читають у бібліотеках Польщі, Чехії, Німеччини, Великої Британії, США, Росії.

І, коли ми говоримо про край, де народився Великий Кобзар, на думку спадають слова І. Нечуя-Левицького – відомого українського письменника-реаліста, уродженця Шевченкового краю, написані ним у творі “Кайдашева сім’я” та “Бурлачка”: “Недалеко од Богуслава, коло Росі... На високих гривах гір кругом... зелене старий ліс, як зелене море, вкрите хвилями. Глянеш з високої гори на той ліс, і здається, ніби на гори впала оксамитова зелена тканка, гарно побгаласть складка, позападала в вузькі долини тисячами оборок та

кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету. Авторка численних есеїв, декількох прозових творів і понад 100 наукових досліджень.

жмутів...” [57]. А далі: “Од самого берега Росі, на південь, де Канівський повіт межується з Звенигородським, починається такий рай, якого трудно знайти на Україні. Дрібні та кругі гори од самої Росі йдуть ніби крутими хвилями. На крутих горах, по глибоких долинах подекуди зеленіють дубові та грабові старі ліси. Усі села суспіль ніби залиті старими садками. Ідеш селами, неначе густими лісами: по обидва боки улиць скрізь стоять садки, наче зелені стіни. Здорові черешні та груші зовсім закривають білі хати... Які пишні села в цім краї бувають весною, коли зацвітуть садки! Одно село зовсім запало в глибоку долину й неначе потонуло в білому цвіту садків, як у молочному озері; друге стоїть на спадистій горі й красується в яблунях та черешнях проти сонця, неначе біле марево в прозорій імлі.... З таких пишних садків вилинув, як соловей з гаю, Шевченків геній, і його пісня така ж поетична, як ті садки весняної доби” [58].

Саме в цьому краї і пройшло дитинство Тараса. Під впливом величної історії формувалася його світогляд, а перекази і легенди, що їх розповідали дід Іван та місцеві жителі, пробуджували у хлопця любов до Малої Батьківщини і України, формували в нього почуття добра, героїзму і патріотизму, усвідомлення величчя українського народу і глибокої шани до нього. І тут виникає запитання: як конкретизувати і територіально окреслити Малу Батьківщину Тараса – чи це лише Моринці колишнього Звенигородського повіту, чи то Моринці і Кирилівка (нині Шевченкове), чи Звенигородщина в цілому? У свій час ми висловили нашу думку у Національному музеї Тараса Шевченка під час презентації історико-етнографічного дослідження “Шевченків край”. Ця територія визначається навколо села Моринці – місця народження Т. Шевченка. Це терени, де минули дитячі роки Тараса і де він з батьком відвідував місцеві ярмарки та базари, зазнав кріпацької дитячої праці, подорожував навколишніми селами у пошуках учителя-маляра, мріючи про краще життя і пізнаючи світ. У сучасному територіально-адміністративному поділі України це Звенигородський, частково Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Богуславський та Лисянський райони Черкаської і Київської областей. В історичному сенсі – це частина колишньої Південної Київщини, що простяглася вздовж Росави, Росі, Гнилого Тікича, Вільшанки та багатьох менших річок, які доповнюють басейни Дніпра та Південного Бугу [59].

Підгрунтя такого визначення, скоріш за все, потрібно шукати в історії краю. Справа в тому, що коли 1795 р. розпалася Річ Посполита, наприкінці XVIII – на початку XIX ст. землі Правобережної України почали ділити за принципом губерній. Документально підтвердженими є факти, коли адміністративні кордони до і після офіційного відкриття губерній змінювалися на прохання приватних осіб [60], про це пишуть сучасні науковці [61]. Землевласники просили не розділяти їхніх володінь кордонами. Губернатори по можливості йшли на зустріч проханням. Як наслідок, інколи відбувалася передача землі одного повіту іншому, навіть без урахування зміни загальної кількості їх населення. Це часто призводило до порушення встановлених законодавством норм. Нерідко центри

повітів визначалися необґрунтовано, що спонукало у подальшому до територіально-адміністративних змін. Так, 11 січня 1798 р., враховуючи, що місто Катеринопіль розташувалося у низькій болотистій місцевості, центр повіту перенесли до м. Звенигородка. Відповідно повіт став іменуватися Звенигородським [61]. У цьому повіті внаслідок територіальних змін окремі населені пункти виявилися дуже віддаленими від адміністративного центру. Наприклад, відстань від північних сіл повіту – Моринці, Верещачки, Почапінці, Журжинці, Хижинці та ін. до Звенигородки складала від 35 до 50 км. [62] І це за умови, що ці населені пункти здавна тяжіли до ближчого центру – містечка Лисянки, адже більшість з них ще з другої половини XVII ст. складала Лисянський маєток. Частина сіл Лисянського маєтку, в тому числі й Моринці, в період з 1650-х років до кінця XVII ст. належали Костянтину Виговському, брату гетьмана України Івана Виговського [63]. Тому є цілком логічним до історичної Лисянщини [64] відносити с. Моринці. Проте й Лисянка в ході нового територіального поділу була включена до Звенигородського повіту.

А оскільки Тарас виявив свій нахил до малювання дуже рано, тому є цілком зрозумілим, що у пошуках учителя маляра першу чергу він звернув увагу на найближче до Моринців волосне містечко Лисянку, де місцевий дяк Єфрем славився умінням іконопису. Так, у дослідженнях О. Лазаревського зафіксовано: “С раннього дитинства у Т. Гр. Шевченка була заметна страсть к рисованию: где только можно было, на стенах, дверях, дорогах, Шевченко постоянно малевал. В школе, когда уже он мог достать бумагу и карандаш, страсть эта развилась в нем еще сильнее” [65]. Ф. Лебединцев про буття Т. Шевченка у священика Г. Кошиця зазначав: “...в досужие часы рисовал углем на коморе и стайне петухов, людей, церковь, даже и киевскую дзвизницю” [66], яку, вочевидь, вперше побачив, коли вивіз сина Кошиця до Київської семінарії.

Своє перебування 1826 р. у лисянського дяка Тарас Шевченко описав у повісті “Прогулка с удовольствием и не без морали”, яку писав 1855–1858 рр.: “Отец Ефрем, чтобы испытать, есть ли у меня способность к этому хитрому делу, заставил меня на листе железа тереть какую-то черно-бурую краску. Я не выдержал испытания и на другой же день показал пяты отцу диакону” [67]. У автобіографії Т. Шевченка також зазначав, що навчання в Лисянці у дяка-живописця обмежалося носінням води із річки Гнилий Тікич та розтиранням фарб. Після трьох днів такої “науки” Тарас утік у село Тарасівку до іншого дяка.

Однак наші науково-краєзнавчі дослідження спонукають інколи переосмислювати, а то й уточнювати вже здавалось би усталені в історичній науці факти. Так, під час візиту до музею Івана Гончара, що знаходиться у Києво-Печерській лаврі і славиться зібраними зусієї України етнографічно-побутовими експонатами, значною кількістю картин, ікон, вишиванок, домотканими рушниками тощо, нам пощастило натрапити на спогади його директора І. Гончара. Ці спогади датуються 1963 р., коли їх автор відвідав Лисянську православну церкву, що була на той час занедбана, і, як він писав, прямо на підлозі там валялися якісь картини, наполовину вцілілі іконитою. І

тут під час огляду церкви до нього підійшов старий чоловік і покликав до себе. Він передав збирачеві старовини ікону Івана-воїна, яку було забрано з місцевої церкви, щоб вона не пропала або не була знищена войовничими атеїстами. Як зазначає І. Гончар, за переказами цю ікону намалював малий Тарас Шевченко, коли знаходився у лисянського дяка Єфрема [68].

Нині, володіючи сучасними спеціальними технічними методами дослідження, варто було б ставити питання про детальне дослідження названої картини, зокрема щодо її авторства. Підтвердження, що її автором є Тарас Шевченко внесло б певну новизну до вивчення ранньої творчості художника. Зі свого боку мимогли б переконливіше твердити, що не лише в розтиранні фарби та ношенні води полягала наука живопису малого Тараса у Лисянці. Адже, можливо саме тому, побувавши вже у зрілому віці знову в Лисянці під час подорожі 1843 р. Україною, Тарас Григорович із трепетом писав: “Долго я искал глазами в этом лесу груш и яблонь давно и хорошо знакомый мне домик отца диакона Ефрема, у которого я давно когда-то брал первые уроки не рисования, а прямо живописи... Много переиспытал я после этого первого урока, но ничто так не врезалось в моей памяти, как это первое наивное испытание” [67].

У підсумку можемо запевнити, що своїми думками про рідний край, про свою Малу Батьківщину Тарас Григорович вибудовував образ України як заповітну територію із земними і неземними, утопічними ознаками, як запоруку своєї надії та віради, як інструмент своєї творчості. Саме любов з дитинства до рідного краю, його легендарна історія, важке життя, нужденна праця і прагнення до волі українського селянина допомогли Т. Шевченкові розумом і серцем осягнути Україну, її велич. Він пророкував відродження її незалежності, щасливе майбутнє українців. Шевченкове розуміння українського народу випередило в часі думки його сучасників. Формування такого характеру мислення закладалося дитячим світосприйняттям, усвідомленням себе і свого народу, його традицій та історії, починалося з перших кроків до професійної творчості.

Переконливими є слова сучасного науковця Т. Конончук, що Тарас Шевченко говорить про себе своїми творами, а ми маємо їх осмислювати і, тим самим, думати про сьогодні і майбутнє [69]. Так, треба осмислювати і возвеличувати Шевченка! У першу чергу, ми повинні допомагати робити це там, де ще, на жаль, у повній мірі не дійшли у своїй свідомості до необхідності переосмислення мистецтва Тараса і його величчя, де ще не збагнули вагиперших кроків настезжинийого творчості. Розуміння особистості Т. Шевченка, його діянь може осягнути сьогоднішнє буття, сприятиме формуванню єдиної ідеології, яка об'єднуватиме український народ на основі шевченкової любові до України – Малої і Великої Батьківщини. Адже він писав: Свою Україну любіть, / Любіть її во время люте, / В останню тяжкую минуту, / За неї Господа моліть! А ще: Борітеся – поборете! / Вамбопомагає! / Завасправа, заваслава. / Іволя святая! І якщо нині ми усі разом це усвідомимо, то ми

непереможні. Тоді збудуться пророчі слова Т. Шевченка: “І оживе добра слава – слава України!”.

Список використаних джерел

1. Сава Ч. [Чальый М.К.] Новые материалы для биографии Т.Г. Шевченка // Основа. – 1862. – № 5. – С. 45–61; № 6. – С. 1–27.
2. Лебединцев Ф.Г. Мимолетное знакомство мое с Т.Г. Шевченко и мои об нем воспоминания // Киевская старина. – 1887. – № 11. – С. 563–577.
3. Лазаревский А. Материалы для биографии Т.Г. Шевченка // Основа. – 1862. – № 3. – С. 1–10; Лазаревский А. Детский возраст Шевченко // Вечерниці. – 1863. – № 7. – С. 55–56; № 8. – С. 63–64; № 9. – С. 71–72.
4. Талько-Гринцевич Ю.Д. Поездка в Кирилівку (заметки к биографии Т. Шевченка) // Киевская старина. – 1889. – № 9. – С. 758–763.
5. Маслов В. Тарас Григорьевич Шевченко. Биографический очерк. – М., 1874. – 56 с.
6. Шевченко та його доба. Збірник перший. Під редакцією П. Филиповича (у співавторстві з С.О. Єфремовим, М.М. Новицьким). – К., 1925. – 200 с.
7. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації / С. Смаль-Стоцький. – Варшава, 1934. – 240 с.
8. Білецький Л. Віруючий Шевченко / Л. Білецький; [дослідження]. – Вінніпег: Вид-во УВАН, 1949 – 30 с.
9. Бернштейн М. Літературно-текстологічний аналіз поеми “Гайдамаки” Т.Г. Шевченка // Радянське літературознавство. Наукові записки. – 1939. – Кн. 4. – С. 3–49.
10. Айзенштот І. Як працював Шевченко / І. Айзенштот. – К.: Рад. письменник, 1940. – 169 с.
11. Колесса Ф.М. Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка / Ф. М. Колесса. – Львів, 1939. – 415 с.; Колесса Ф. Фольклористичні праці. Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка / Ф. Колесса. – К.: Наукова думка, 1970. – 268 с.
12. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев. – Нью-Йорк-Париж-Мюнхен, 1955. – 399 с.; Вид. 2-е. – К.: Обереги, 2004. – 480 с.
13. Федченко П. Слово про великого Кобзаря: Біографічний нарис / П. Федченко. – К., 1961. – 186 с.
14. Ткаченко М.М. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / М. Ткаченко. – К., 1961. – 328 с.
15. Івакін Ю. Коментар до “Кобзаря” Шевченка: Поезії до запланя. – К., 1964. – 371 с.; Івакін Ю.О. Коментар до “Кобзаря” Шевченка: Поезії 1847–1861 рр. – К.: Наукова думка, 1968. – 407 с.
16. Анісов В.Ф., Серета Є.О. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. – Вид. 1. – К.: Держ. вид-во худ. літ., 1959. – 460 с.; Вид. 2. – К.: Дніпро, 1976. – 392 с.; Анісов В.Ф., Серета Є.О. Від підмайстра до академіка / В.Ф. Анісов, Є.О. Серета. – К., 1967. – 78 с.
17. Бойко Ю. Творчість Тараса Шевченка в контексті західноєвропейської літератури / Ю. Бойко; Український вільний університет. – Мюнхен, 1956. – 79 с. Див. також: Taras Ševčenko. Sein Leben und sein Werk. – Wiesbaden, 1965. – 492 s. – [за ред. Ю. Бойка та Е. Кошмідера]
18. Кирилук Є. Шевченко: Життя і творчість / Є. Кирилук. – К., 1959. – 675 с.
19. Драч І. Смерть Шевченка: Симфонія // Вітчизна. – К., 1962. – № 3. – С. 3–10.
20. Шаховський С.М. Огньою дожежі слова. Питання майстерності і стилю поезії Т. Шевченка. – К., 1964. – 158 с.
21. Комишанченко М. З історії українського шевченкознавства. Творчість Т.Г. Шевченка в оцінці дожовтневого літературознавства / М. Комишанченко; [монографія]. – К., 1972. – 390 с.
22. Кононенко П. Тарас Шевченко в контексті національної і світової культури / П. Кононенко // В сім'ї вольній, новій. Шевченківський збірник. – Вип. 3. – К., 1986. – С. 85–94.
23. Дубина М. За правду слова Шевченка: Ідеологічна боротьба навколо спадщини Т.Г. Шевченка в Західній Україні (1842–1939) / М. Дубина; [монографія]. – К., 1989. – 227 с.
24. Яблонська О. До питання критичного осмислення Т. Шевченка в 40-х роках XIX ст. / О. Яблонська // Визвольний шлях. – К., 1994. – № 8. – С. 994–1000.
25. Сверстюк Є. Шевченко і час / Є. Сверстюк. – К.; Париж: Воскресіння, 1996. – 157 с.
26. Поліщук В. Повісті Т. Шевченка і розвиток повістєвого жанру в українській літературі (до постановки проблеми) // Тарас

Шевченко і європейська культура / Зб. пр. Міжнар. XXXIII наук. шевченк. конф. (Черкаси, 20–22 квітня 1999 р.). – К.: Черкаси, 2000. – С. 190–196.

27. Дядищева-Росовецька Ю. Фольклор і поетичне слово Тараса Шевченка / Ю. Дядищева-Росовецька; [Монографія]. – К., 2001. – 133 с.

28. Наєнко М. Література шевченкового кореня: вчора, сьогодні і завжди. Осмислення / М. Наєнко // Вісник Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. (КНУ). – Вип. 13. – К., 2002. – С. 81–85.

29. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. Забужко. – Вид. 3. – К.: Факт, 2006. – 148 с.

30. Дзюба І.М. Тарас Шевченко. Життя і творчість / І.М. Дзюба. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 720 с.

31. Сліпушко О.М. Духовна держава Тараса Шевченка: монографія / О. Сліпушко. – К.: ВПЦ “Київський ун-т”, 2013. – 127 с.

32. Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2003) / Л.М. Задорожна [та ін.]; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К.: ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. – 322 с.

33. Коломієць В. Художня трансформація фольклорних мотивів у ранній романтичній творчості Тараса Шевченка / В. Коломієць, О. Іванова // Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – Вип. 13. – С. 64–73.

34. Кулікова О.В. Традиції української барокової історіографії у ранній творчості Тараса Шевченка // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2011. – № 963. – С. 176–180.

35. Ващук Ф. Творчо-редакційна робота Тараса Шевченка над поезією раннього періоду // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: збірник наук. праць. – Черкаси, 2010. – Вип. 9. – С. 22–42.

36. Генік-Березовська З. До романтичних початків творчості Т. Шевченка // Генік-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм. – К.: Гелікон, 2000. – С. 113–128.

37. Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження / Щербатюк В., Березовський О., Верговський С. та ін.; [до 195-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка] – К.: Наукова думка, 2009. – 546 с.

38. Зборовська Н. Без заданих комплексів і стереотипів: єврейське питання в “Гайдамаках” Т. Шевченка // Слово і час. – 1997. – № 3. – С. 23–26.

39. Конончук Т.І. Дороги Тараса Шевченка: короткий біографічний нарис / Т.І. Конончук. – К.: Твім інтер, 2009. – 72 с.; Конончук Т.І. Шевченкіана в радіопубліцистиці Ю. Лавріненка / Т.І. Конончук // Добридень. – № 1 (22). – С. 13–17.

40. Мельниченко В.М. Шевченко і Черкаси: Історико-документальний ілюстрований нарис / В.М. Мельниченко, П.П. Соса. – Черкаси: Брама-ІСУЕП, 1999. – 96 с.

41. Брижицька С. Життя і слово українця для українців. Тарас Шевченко і становлення національної ідентичності українців за матеріалами книг вражень на його могилі 1896–1926 рр.: монографія / С. Брижицька. – К.: Задруга, 2006. – 294 с.; Брижицька С. Подія на Чернечій і долі людей. Про заміну чавунного хреста на могилі Тараса Шевченка / С. Брижицька. – Черкаси: Видавець Ольга Вовчок, 2013. – 200 с.

42. Тарахан-Береза З.П. Святиня: науково-історичний літопис Тарасової гори / З.П. Тарахан-Береза. – К.: Родовід, 1998. – 543 с.

43. Танана Р.В. Тарасова світлиця / Р.В. Танана. – Черкаси: Вертикаль, 2011. – 160 с.

44. Шарапа О.М. З “Кобзарем” у серці / О.М. Шарапа, В.М. Мельниченко. – Черкаси: Брама-Україна. – 2013. – 208 с.

45. Лист Радника Президента України, академіка НАН України В.А. Смолія до голови Черкаської ОДА В.Л. Лук’янка від 30 травня 2000 р. // Спілка “Витоки” у краєзнавчому русі України: досягнення і перспективи / у порядн. М.І. Бушин, В.М. Щербатюк. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2004. – С. 388–389; Щербатюк В.М. До 195-річчя з Дня народження Т.Г. Шевченка: пропозиції Лисянської районної організації “Витоки” щодо вшанування митця та їх виконання у Лисянському районі / В.М. Щербатюк // Добридень. – 2008–2009. – № 23–24. – С. 7–8; Гаврилюк О. Фестиваль “Тарасовими шляхами” / О. Гаврилюк // Добридень. – 2011–2012. – № 26–27. – С. 4–5; Черкащина в контексті історії України: матеріали Четвертої науково-

краєзнавчої конференції Черкащини, присвяченої 195-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка / ред. В.М. Мельниченко. – Черкаси: Вертикаль, 2010. – 316 с.; Сьома науково-краєзнавча конференція “Черкащина в контексті історії України” (28 листопада 2013 р., м. Черкаси; до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка та 60-річчя утворення Черкаської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=171:-l-r&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

46. Лист голови Лисянської районної ради А.М. Лисичкіна до начальника відділу культури та туризму Лисянської РДА В.П. Костенка від 2 лютого 2011 р. за № 47.

47. Лист науковців – докторів і кандидатів наук О.В. Кузьминця, П.П. Захарченка, В.С. Калиновського, В.М. Щербатюка до голови Черкаської обласної адміністрації С.Б. Тулуба від 16 липня 2012 р. щодо увічнення імені Тараса Шевченка у назві Лисянського районної державного історичного музею, упорядкування фасаду музею та збереження музейної бібліотеки у її кімнаті; Лист науковців – докторів і кандидатів наук О.В. Кузьминця, В.М. Щербатюка, В.С. Калиновського, Ю.В. Сокура до керівників Лисянського району Черкаської області та депутатів Лисянської районної ради, надісланого 28 лютого 2014 р. щодо увічнення імені Тараса Шевченка у назві Лисянського районної державного історичного музею, приведення у відповідність фасаду музею та повернення музейної наукової бібліотеки до її попередньої кімнати.

48. Листи заступника начальника-начальника відділу охорони культурної спадщини, музейної справи та з питань релігій Черкаської обласної державної адміністрації М.О. Сухового В.М. Щербатюку (№ до Ко-52/14 від 17 серпня 2012 р., 5 вересня 2012 р.) до В.М. Щербатюка, О.В. Кузьминця, П.П. Захарченка, В.С. Калиновського (№ до Ко-52/14 від 3 жовтня 2012 р.).

49. Лист начальника управління культури Черкаської обласної державної адміністрації Н.Г. Джури до П.П. Захарченка, О.В. Кузьминця, В.С. Калиновського, В.М. Щербатюка № 302/03 від 20 березня 2013 р.

50. Витяг з протоколу № 3 від 1 листопада 2013 р. зборів профкому клубних працівників за підписом голови Лисянської районної організації профспілки працівників культури Л. Момот.

51. Поставнича М.В. Розвиток історичного краєзнавства на Черкащині в 50–90-х роках ХХ ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / М.В. Поставнича; Черкаський державний ун-т імені Б. Хмельницького. – Харків, 2002. – 18 с. – С. 15.

52. Лист голови Лисянської районної ради А.М. Лисичкіна до першого заступника голови Черкаської обласної ради В.П. Вовченка та голови Лисянської районної організації “Витоки” Національної спілки краєзнавців України В.М. Щербатюка за № 164/01-40 від 21 березня 2014 р.

53. Лист науковців – докторів і кандидатів наук О.В. Кузьминця, В.М. Щербатюка, В.С. Калиновського, Ю.В. Сокура до керівників Лисянського району Черкаської області та депутатів Лисянської районної ради, надісланого 28 лютого 2014 р. щодо увічнення імені Тараса Шевченка у назві Лисянського районної державного історичного музею, приведення у відповідність фасаду музею та повернення музейної наукової бібліотеки до її попередньої кімнати.

54. Шкляр В.М. Як брехня понад Тікичем ходила... та чи назад повернулася? / В.М. Шкляр // Добридень. – 2005. – № 1 (20). – С. 20–21.

55. Листи заступника начальника-начальника відділу охорони культурної спадщини, музейної справи та з питань релігій Черкаської обласної державної адміністрації М.О. Сухового до В.М. Щербатюка № до Щ-7/03 від 21 березня 2014 р.

56. Спілка “Витоки” у краєзнавчому русі України: досягнення і перспективи / у порядн. М.І. Бушин, В.М. Щербатюк. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2004. – 439 с.

57. Нечуй-Левицький І.С. Кайдашева сім’я: Повісті, п’єса / І.С. Нечуй-Левицький. – Х.: Фоліо, 2005. – 351 с. – С. 125.

58. Нечуй-Левицький І.С. Бурлачка / І.С. Нечуй-Левицький // Твори : у 2 т. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1977. – 520 с. – С. 215.

59. Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження / Щербатюк В., Березовський О., Верговський С. та ін.; [до 195-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка] – К.: Наукова думка, 2009. – 546 с. – С. 6, 9.

60. ЦДІА України. – Ф. 210. – Подольское намесническое управление, оп. 2, спр. 34, арк.581.

61. Рудакова Ю.К. Формування територіально-адміністративного устрою на землях Правобережжя України в 1793–1801 рр. // Наукові записки. – Т. 41. Історичні науки. – К.,

2005. – С. 5–12. – С. 7,8,10.

62. Моринці // Українська Радянська енциклопедія (далі УРЕ). – Т. 9. – К., 1962. – С. 365–366. – С. 365.

63. ЦДІА України. – Ф. 127, оп. 1013, спр. 164, арк. 747.

64. Див.: Щербатюк В., Березовський О. Лисянка / В. Щербатюк, О. Березовський. Край козацький // Довідник з історії Лисянщини. – К., 2004. – С. 133–134. – С. 134.

65. Лазаревский А. Материалы для биографии Т.Гр. Шевченка / А. Лазаревский // Основа, 1862. – № 3. – С. 1–10. – С. 6.

66. Лебединцев Ф. Мимолетное знакомство мое с Т.Гр. Шевченком и мои об нем воспоминания / Ф. Лебединцев // Киевская старина. – 1887. – № 11. – С. 563–577. – С. 565.

67. Шевченко Т. Прогулка с удовольствием и не без морали / Т. Шевченко // Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 4: Повісті. – С. 208–326. – С. 229.

68. 3 експозиції Українського центру народної культури “Музей Івана Гончара”.

69. Коночук Т. Видатний син українського народу Тарас Шевченко: біографічний аспект / Т. Коночук // Шевченків край: історико-етнографічне дослідження / Щербатюк В., Березовський О., Верговський С. та ін. – К.: Наукова думка, 2009. – С. 15–40. – С. 40.

References

1. Sava Ch. [Chalyu M.K.] Новые материалы для биографии Т.Н. Шевченка // Основа. – 1862. – # 5. – С. 45–61; # 6. – С. 1–27.

2. Lebedyntsev F.H. Mymoletnoe znakomstvo мое s T.H. Shevchenkom y moy ob nem vospomynaniya // Kyevskaaya staryna. – 1887. – # 11. – С. 563–577.

3. Lazarevskyy A. Materialy dlya biohrafyy T.H. Shevchenka // Osnova. – 1862. – # 3. – С. 1–10; Lazarevskyy A. Det-skyuy vozrast Shevchenko // Vechernytsi. – 1863. – # 7. – С. 55–56; # 8. – С. 63–64; # 9. – С. 71–72.

4. Tal'ko-Hryntsevych Yu.D. Poezdka v Kyrylovku (zametky k biohrafyy T. Shevchenko) // Kyevskaaya staryna. – 1889. – # 9. – С. 758–763.

5. Maslov V. Taras Hryhor'evych Shevchenko. Biohrafycheskyy ocherk. – M., 1874. – 56 s.

6. Shevchenko ta yoho doba. Zbirnyk pershyy. Pid redaktsiyeyu P. Fylypovycha (u spivredaktorstvi z S.O. Yefremovym, M.M. Novyts'kym). – K., 1925. – 200 s.

7. Smal'-Stots'kyy S. T. Shevchenko. Interpretatsiyi / S. Smal'-Stots'kyy. – Varshava, 1934. – 240 s.

8. Bilets'kyy L. Viruyuchy Shevchenko / L. Bilets'kyy; [doslidzhennya]. – Vinnipeg: Vyd vo UVAN, 1949 – 30 s.

9. Bernshteyn M. Literaturno-tekstolohichnyy analiz poemy “Haydamaky” T.H. Shevchenka // Radyans'ke literaturoznavstvo. Naukovi zapysky. – 1939. – Kn. 4. – S. 3–49.

10. Ayzenshtok I. Yak pratsuyuv Shevchenko / I. Ayzenshtok. – K.: Rad. pys'mennyk, 1940. – 169 s.

11. Kolessa F.M. Studiyi nad poetychnoyu tvorchystyu T. Shevchenka / F.M. Kolessa. – L'viv, 1939. – 415 s.; Kolessa F. Fol'klorystychni pratsi. Studiyi nad poetychnoyu tvorchystyu T. Shevchenka / F. Kolessa. – K.: Naukova dumka, 1970. – 268 s.

12. Zaytsev P. Zhyttya Tarasa Shevchenka / P. Zaytsev. – N'yu-York-Paryzh-Myunken, 1955. – 399 s.; Vyd. 2 e. – K.: Oberehy, 2004. – 480 s.

13. Fedchenko P. Slovo pro velykoho Kobzarya: Biohrafichnyy narys / P. Fedchenko. – K., 1961. – 186 s.

14. Tkachenko M.M. Litopys zhyttya i tvorchosti T. H. Shevchenka / M. Tkachenko. – K., 1961. – 328 s.

15. Ivakin Yu. Komentar do “Kobzarya” Shevchenka: Poeziyi do zaslannya. – K., 1964. – 371 s.; Ivakin Yu.O. Komentar do “Kobzarya” Shevchenka: Poeziyi 1847–1861 rr. – K.: Naukova dumka, 1968. – 407 s.

16. Anisov V.F., Sereda Ye.O. Litopys zhyttya i tvorchosti T.H. Shevchenka. – Vyd. 1. – K.: Derzh. vyd-vo khud. lit., 1959. – 460 s.; Vyd. 2. – K.: Dnipro, 1976. – 392 s.; Anisov V.F., Sereda Ye.O. Vid pidmaystra do akademika / V.F. Anisov, Ye.O. Sereda. – K., 1967. – 78 s.

17. Boyko Yu. Tvorchist' Tarasa Shevchenko na tli zakhidnoyevropeys'koyi literatury / Yu. Boyko; Ukrayins'kyy vil'nyy universytet. – Myunkhen, 1956. – 79 c. Dyv. takozh: Taras Ševčenko. Sein leben und sein Werk. – Wiesbaden, 1965. – 492 s. – [za red. Yu. Boyka ta E. Koshmidera]

18. Kyrylyuk Ye. Shevchenko: Zhyttya i tvorchist' / Ye. Kyrylyuk. – K., 1959. – 675 s.

19. Drach I. Smert' Shevchenka: Symfoniya // Vitchyzna. – K.,

1962. – #3. – S. 3–10.

20. Shakhovs'kyy S.M. Ohon' v odezhi slova. Pytannya maysternosti i stylyu poeziyi T. Shevchenka. – K., 1964. – 158 s.

21. Komyshanchenko M. Z istoriyi ukrayins'koho shevchenkoznavstva. Tvorchist' T.H. Shevchenka v otsintsi dozhovtnevoho literaturoznavstva / M. Komyshanchenko; [monohrafiya]. – K., 1972. – 390 s.

22. Kononenko P. Taras Shevchenko v konteksti natsional'noyi i svitovoyi kul'tury / P. Kononenko // V sim'yi vol'niy, noviy. Shevchenkivs'kyy zbirnyk. – Vyp. 3. – K., 1986. – S. 85–94.

23. Dubyna M. Za pravdu slova Shevchenka: Ideolohichna borot'ba navkolo spadshchyny T.H. Shevchenka v Zakhidniy Ukrayini (1842–1939) / M. Dubyna; [monohrafiya]. – K., 1989. – 227 s.

24. Yablons'ka O. Do pytannya krytychnoho osmyslennya T. Shevchenka v 40-kh rokakh KhKhK st. / O. Yablons'ka // Vyzvol'nyy shlyakh. – K., 1994. – # 8. – S. 994–1000.

25. Sverstyuk Ye. Shevchenko i chas / Ye. Sverstyuk. – K.; Paryzh: Voskresinnya, 1996. – 157 s.

26. Polishchuk V. Povisti T. Shevchenka i rozvytok povistevoho zhanru v ukrayins'koy literaturi (do postanovky problemy) // Taras Shevchenko i yevropeys'ka kul'tura / Zb. pr. Mizhnar. KhKhKhIII nauk. shevchenk. konf. (Cherkasy, 20–22 kvitnya 1999 r.). – K.: Cherkasy, 2000. – S. 190–196.

27. Dyadyshcheva-Rosovets'ka Yu. Fol'klor i poetychne slovo Tarasa Shevchenka / Yu. Dyadyshcheva-Rosovets'ka; [Monohrafiya]. – K., 2001. – 133 s.

28. Nayenko M. Literatura shevchenkovoho korennya: vchora, s'ohodni i zavzhdy. Osmyslennya / M. Nayenko // Visnyk. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Fol'klorystyka. (KNU). – Vyp. 13. – K., 2002. – S. 81–85.

29. Zabuzhko O. Shevchenko mif Ukrayiny. Sproba filosof's'koho analizu / O. Zabuzhko. – Vyd. 3. – K.: Fakt, 2006. – 148 s.

30. Dzyuba I.M. Taras Shevchenko. Zhyttya i tvorchist' / I.M. Dzyuba. – K.: Vyd. dim “Kyievo-Mohylyans'ka akademiya”, 2008. – 720 s.

31. Slipushko O.M. Dukhovna derzhava Tarasa Shevchenka: monohrafiya / O. Slipushko. – K.: VPTs “Kyivivs'kyy un-t”, 2013. – 127 s.

32. Shevchenkoznavstvo u Kyivivs'komu natsional'nomu universyteni imeni Tarasa Shevchenka (1860–2003) / L.M. Zadorozhna [ta in.]; Kyivivs'kyy natsional'nyy un-t im. Tarasa Shevchenka. – K.: VPTs “Kyivivs'kyy un-t”, 2004. – 322 s.

33. Kolomiyets' V. Khudozhnya transformatsiya fol'klornykh motyviv u ranniy romantychnyy tvorchosti Tarasa Shevchenka / V. Kolomiyets', O. Ivanova // Shevchenkoznavchi studiyi: zbirnyk naukovykh prats' KNU im. Tarasa Shevchenka. – K., 2011. – Vyp. 13. – S. 64–73.

34. Kulikova O.V. Tradytsiyi ukrayins'koyi barokovoyi istoriohrafii u ranniy tvorchosti Tarasa Shevchenka // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu im. V.N. Karazina / Kharkivs'kyy natsional'nyy universytet im. V.N. Karazina. – Kharkiv, 2011. – # 963. – S. 176–180.

35. Vashchuk F. Tvorchcho-redaktsiyana robota Tarasa Shevchenka nad poeziyeyu rann'oho periodu // Literaturoznavstvo. Fol'klorystyka. Kul'turolohiya: zbirnyk nauk. prats'. – Cherkasy, 2010. – Vyp. 9. – S. 22–42.

36. Henyk-Berezovs'ka Z. Do romantychnykh pochatkiv tvorchosti T. Shevchenka // Henyk-Berezovs'ka Z. Hrani kul'tur. Baroko, romantyzm, modernizm. – K.: Helikon, 2000. – S. 113 – 128.

37. Shevchenkiv kray. Istoryko-etnohrafichne doslidzhennya / Shcherbatyuk V., Berezovs'kyy O., Verhovs'kyy S. ta in.; [do 195-richchya vid dnya narodzhennya T.H. Shevchenka] – K.: Naukova dumka, 2009. – 546 s.

38. Zborovs'ka N. Bez zadavnenykh kompleksiv i stereotypiv: yevreys'ke pytannya v “Haydamakakh” T. Shevchenka // Slovo i chas. – 1997. – # 3. – S. 23–26.

39. Kononchuk T.I. Dorohy Tarasa Shevchenka: korotkyy biohrafichnyy narys / T.I. Kononchuk. – K.: Tvim inter, 2009. – 72 s.; Kononchuk T.I. Shevchenkiana v radiopublytsystytsi Yu. Lavrinenka / T.I. Kononchuk // Dobryden'. – # 1 (22). – S. 13–17.

40. Mel'nychenko V.M. Shevchenko i Cherkasy: Istoryko-dokumental'nyy ilyustrovanyy narys / V.M. Mel'nychenko, P.P. Sosa. – Cherkasy: Brama-ISUEP, 1999. – 96 s.

41. Bryzhyts'ka S. Zhyttya i slovo ukrayintsya dlya ukrayintsiv. Taras Shevchenko i stanovlennya natsional'noyi identychnosti ukrayintsiv za materialamy knyh vrazhen' na yoho mohyli 1896–1926 rr.: monohrafiya / S. Bryzhyts'ka. – K.: Zadruga, 2006. – 294 s.; Bryzhyts'ka S. Podiia na Chemechii i doli lyudey. Pro zaminu chavunnoho khresta na mohyli Tarasa Shevchenka / S. Bryzhyts'ka. –

Cherkasy: Vydavets' Ol'ha Vovchok, 2013. – 200 s.

42. Tarakhan-Bereza Z.P. Svyatynya: naukovo-istorychnyy litopys Tarasovoyi hory / Z.P. Tarakhan-Bereza. – K.: Rodovid, 1998. – 543 s.

43. Tanana R.V. Tarasova svitlytsya / R.V. Tanana. – Cherkasy: Vertykal', 2011. – 160 s.

44. Sharapa O.M. Z "Kobzarem" u sertsii / O.M. Sharapa, V.M. Mel'nichenko. – Cherkasy: Brama-Ukrayina. – 2013. – 208 s.

45. Lyst Radnyka Prezidenta Ukrayiny, akademika NAN Ukrayiny V.A. Smoliya do holovy Cherkas'koyi ODA V.L. Luk'yantsya vid 30 travnya 2000 r. // Spilka "Vytoky" u kraveznavchomu rusi Ukrayiny: dosyahnennya i perspektyvy / Uporyadn. M.I. Bushyn, V.M. Shcherbatyuk. – Cherkasy: Cherkas'kyy TsNTEI, 2004. – S. 388–389; Shcherbatyuk V.M. Do 195-richchya z dnya narodzhennya T.H. Shevchenka: propozytsiyi Lysyans'koyi rayonnoyi orhanizatsiyi "Vytoky" shchodo vshanuvannya myttsya ta yikh vykonannya u Lysyans'komu rayoni / V.M. Shcherbatyuk // Dobryden'. – 2008–2009. – # 23–24. – S. 7–8; Havrylyuk O. Festyval' "Tarasovymy shlyakhamy" / O. Havrylyuk // Dobryden'. – 2011–2012. – # 26–27. – S. 4–5; Cherkashchyna v konteksti istoriyi Ukrayiny: materialy Chetvertoyi naukovokrayeznavchoyi konferentsiyi Cherkashchyny, prysvyachenoyi 195-richchyu vid dnya narodzhennya T.H. Shevchenka / red. V.M. Mel'nichenko. – Cherkasy: Vertykal', 2010. – 316 s.; S'oma naukovokrayeznavcha konferentsiya "Cherkashchyna v konteksti istoriyi Ukrayiny" (28 lystopada 2013 r., m. Cherkasy; do 200-richchya vid dnya narodzhennya T.H. Shevchenka ta 60-richchya utvorennya Cherkas'koyi oblasti) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=171:-l-r&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

46. Lyst holovy Lysyans'koyi rayonnoyi rady A.M. Lysyachkina do nachal'nyka viddilu kul'tury ta turyzmu Lysyans'koyi RDA V.P. Kostenka vid 2 lyutoho 2011 r. za # 47.

47. Lyst naukovtsiv – doktoriv i kandydativ nauk O.V. Kuz'myntsya, P.P. Zakharchenka, V.S. Kalynov'skoho, V.M. Shcherbatyuka do holovy Cherkas'koyi oblasnoyi administratsiyi S.B. Tuluba vid 16 lypnya 2012 r. shchodo uvichnennya imeni Tarasa Shevchenka u nazvi Lysyans'koho rayonnoyi derzhavnogo istorychnoho muzeyu, uporyadkuvannya fasadu muzeyu ta zberezheniya muzeynoyi biblioteky u yihi kimnati; Lyst naukovtsiv – doktoriv i kandydativ nauk O.V. Kuz'myntsya, V.M. Shcherbatyuka, V.S. Kalynov'skoho, Yu.V. Sokura do kerivnykiv Lysyans'koho rayonu Cherkas'koyi oblasti ta deputativ Lysyans'koyi rayonnoyi rady, nadislanoho 28 lyutoho 2014 r. shchodo uvichnennya imeni Tarasa Shevchenka u nazvi Lysyans'koho rayonnoyi derzhavnogo istorychnoho muzeyu, pryvedennya u vidpovidnist' fasadu muzeyu ta povnennya muzeynoyi naukovoyi biblioteky do yihi poperedn'oyi kimnati.

48. Lysty zastupnyka nachal'nyka-nachal'nyka viddilu okhorony kul'turnoyi spadshchyny, muzeynoyi spravy ta z pytan' relihiy Cherkas'koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi M.O. Sukhovoho V.M. Shcherbatyuka (# do Ko 52/14 vid 17 serpnia 2012 r., 5 veresnya 2012 r.) do V.M. Shcherbatyuka, O.V. Kuz'myntsya, P.P. Zakharchenka, V.S. Kalynov'skoho (# do Ko 52/14 vid 3 zhovtnya 2012 r.).

49. Lyst nachal'nyka upravlinnya kul'tury Cherkas'koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi N.H. Dzhury do P.P. Zakharchenka, O.V. Kuz'myntsya, V.S. Kalynov'skoho, V.M. Shcherbatyuka # 302/03 vid 20 bereznya 2013 r.

50. Vytyah z protokolu # 3 vid 1 lystopada 2013 r. zboriv profkomu klubnykh pratsivnykiv za pidpysom holovy Lysyans'koyi rayonnoyi orhanizatsiyi profspilky pratsivnykiv kul'tury L. Momot.

51. Postavnycha M.V. Rozvytok istorychnoho kraveznavstva na Cherkashchyni v 50–90 kh rokakh KhKh st.: Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / M.V. Postavnycha; Cherkas'kyy derzhavnyy u t im. B. Khmel'nyts'koho. – Kharkiv, 2002. – 18 s. – S. 15.

52. Lyst holovy Lysyans'koyi rayonnoyi rady A.M. Lysyachkina do pershoho zastupnyka holovy Cherkas'koyi oblasnoyi rady V.P. Vovchenka ta holovy Lysyans'koyi rayonnoyi orhanizatsiyi "Vytoky" Natsional'noyi spilky kraveznavtsiv Ukrayiny V.M. Shcherbatyuka za #164/01-40 vid 21 bereznya 2014 r.

53. Lyst naukovtsiv – doktoriv i kandydativ nauk O.V. Kuz'myntsya, V.M. Shcherbatyuka, V.S. Kalynov'skoho, Yu.V. Sokura do kerivnykiv Lysyans'koho rayonu Cherkas'koyi oblasti ta deputativ Lysyans'koyi rayonnoyi rady, nadislanoho 28 lyutoho 2014 r. shchodo uvichnennya imeni Tarasa Shevchenka u nazvi Lysyans'koho rayonnoyi derzhavnogo istorychnoho muzeyu, pryvedennya u vidpovidnist' fasadu muzeyu ta povnennya muzeynoyi naukovoyi biblioteky do yihi poperedn'oyi kimnati.

54. Shklyar V.M. Yak brekhnya ponad Tikychem khodyla... ta chy nazad povornulasya? / V.M. Shklyar // Dobryden'. – 2005. – # 1 (20). – S. 20–21.

55. Lysty zastupnyka nachal'nyka-nachal'nyka viddilu okhorony kul'turnoyi spadshchyny, muzeynoyi spravy ta z pytan' relihiy Cherkas'koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi M.O. Sukhovoho do V.M. Shcherbatyuka # do Shch-7/03 vid 21 bereznya 2014 r.

56. Spilka "Vytoky" u kraveznavchomu rusi Ukrayiny: dosyahnennya i perspektyvy / Uporyadn. M.I. Bushyn, V.M. Shcherbatyuk. – Cherkasy: Cherkas'kyy TsNTEI, 2004. – 439 s.

57. Nechuy-Levyts'kyy I.S. Kaydasheva sim"ya: Povisti, p'yesa / I.S. Nechuy-Levyts'kyy. – Kh.: Folio, 2005. – 351 s. – S. 125.

58. Nechuy-Levyts'kyy I.S. Burlachka / I.S. Nechuy-Levyts'kyy // Tvory: U 2 t. – T. 1. – K.: Dnipro, 1977. – 520 s. – S. 215.

59. Shevchenkiv kray. Istoryko-etnohrafichne doslidzhennya / Shcherbatyuk V., Berezov'skyy O., Verhov'skyy S. ta in.; [do 195-richchya vid dnya narodzhennya T.H. Shevchenka] – K.: Naukova dumka, 2009. – 546 s. – S. 6, 9.

60. TsDIA Ukrayiny. – F. 210. – Podol'skoe namesnycheskoe upravlenye, op. 2, spr. 34, ark. 581.

61. Rudakova Yu.K. Formuvannya terytorial'no-administrativnoho ustroyu na zemlyakh Pravoberezhnoyi Ukrayiny v 1793–1801 rr. // Naukovi zapysky. – T. 41. Istorychni nauky. – K., 2005. – S. 5–12. – C. 7, 8, 10.

62. Moryntsi // Ukrayins'ka Radyans'ka entsyklopediya (dali URE). – T. 9. – K., 1962. – S. 365–366. – S. 365.

63. TsDIA Ukrayiny. – F. 127, op. 1013, spr. 164, ark. 747.

64. Dyv.: Shcherbatyuk V., Berezov'skyy O., Lysyanka / V. Shcherbatyuk, O. Berezov'skyy. Kray kozats'kyy // Dovidnyk z istoriyi Lysyanshchyny. – K., 2004. – S. 133–134. – S. 134.

65. Lazarevskyy A. Materyaly dlya biohrafyy T.Hr. Shevchenka / A. Lazarevskyy // Osnova, 1862. – # 3. – S. 1–10. – S. 6.

66. Lebedyntsev F. Mymoletnoe znakomstvo moe s T.Hr. Shevchenkom y moy ob nem vospomynannya / F. Lebedyntsev // Kyevs'kaya starina. – 1887. – # 11. – S. 563–577. – S. 565.

67. Shevchenko T. Prohulka s udovol'stvyem y ne bez moraly / T. Shevchenko // Zibrannya tvoriv: U 6 t. – K., 2003. – T. 4: Povisti. – S. 208–326. – S. 229.

68. Z ekspozytsiyi Ukrayins'koho tsentru narodnoyi kul'tury "Muzei Ivana Honchara".

69. Konochuk T. Vydannyi syn ukrayins'koho narodu Tarasa Shevchenko: biohrafichnyy aspekt / T. Konochuk // Shevchenkiv kray: istoryko-etnohrafichne doslidzhennya / Shcherbatyuk V., Berezov'skyy O., Verhov'skyy S. ta in. – K.: Naukova dumka, 2009. – S. 15–40. – S. 40.

Shcherbatyuk V. M., Ph.D., associate professor, professor of history and law, the National Academy of Internal Affairs (Ukraine, Kyiv), vytoki@ukr.net

Taras Shevchenko's First Steps on the Way to the Top of His Creations: thoughts and scientific researches in the year of 200's birth of the artist

Taras Shevchenko's very first steps in search of a teacher of painting in his small motherland have been described; the influence of the history of his small motherland on the forming of historical and national awareness of young Taras has been shown. The territorial boundaries of artist's small motherland have been outlined. The events aimed at perpetuation of the memory of Taras Shevchenko in his native land and some complications associated with this have been characterised.

Keywords: Taras Hryhorovych Shevchenko, small motherland, Moryntsi, Lysyanka, research, perpetuation of the name

Щербатюк В. М., доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры истории и права, Национальная академия внутренних дел (Украина, Киев), vytoki@ukr.net

Первые шаги Тараса Шевченка на пути к вершинам творчества: размышления и научные поиски в год 200-летия деятеля искусства

В статье освещены самые первые шаги Тараса Шевченка в поисках учителя маляра на Малой Родине, показано влияние историографического края на формирование исторического и национального сознания малого Тараса. Очерчены территориальные границы Малой Родины художника. Охарактеризованы мероприятия по увековечению личности Тараса Григорьевича на его Родине и определенные сложности, связанные с этим.

Ключевые слова: Тарас Григорьевич Шевченко, Малая Родина, Моринцы, Лысянка, исследование, увековечение имени.

* * *